O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

KOMPYUTER ILMLARI VA MUHANDISLIK TEXNOLOGIYALARI

mavzusidagi Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

2026-yil 25-26-sentabr

(1-qism)

JIZZAX-2026

Kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari. Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2026-yil 25-26-sentabr. 507-bet.

Xalqaro miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), prof. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dots. Alibayev S.X., т.f.f.d.(PhD), dots. Abdumalikov A.A, p.f.f.d.(PhD) Hafizov E.A., f.f.f.d.(PhD) dots., Norbekova B.Sh. p.f.f.d.(PhD) dots. Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dots. Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., t.f.f.d.(PhD) Kuvandikov J.T., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Sharipova S.F., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

qarorlar har doim ham samarali bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli o‘smirga avval tinchlanish, keyin vaziyatni tahlil qilish va qaror qabul qilishni o‘rgatish maqsadga muvofiq.

Xulosa.O‘smirda muammodan qochish strategiyasi shakllanganida unga nisbatan faqat tanqidiy munosabatda bo‘lish kutilgan natijani bermasligi mumkin. Avvalo, qochish xulqining ortida qanday ehtiyoj yoki qo‘rquv mavjudligini aniqlash zarur. Maktab psixologi o‘smir bilan individual suhbatlar, psixologik treninglar va muammoli vaziyatlarni modellashtirish orqali ishlashi mumkin. O‘smirga “Sen buni uddalay olmaysan” kabi salbiy baholar berish o‘rniga “Keling, bu muammoni birgalikda qanday hal qilish mumkinligini ko‘rib chiqamiz” kabi qo‘llab-quvvatlovchi yondashuvdan foydalanish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, Appraisal, and Coping*. — New York: Springer, 1984. — 444 p.
2. Erikson E. H. *Identity: Youth and Crisis*. — New York: W. W. Norton & Company, 1968. — 336 p.
3. Carver C. S., Scheier M. F., Weintraub J. K. Assessing coping strategies: A theoretically based approach // *Journal of Personality and Social Psychology*. — 1989. — Vol. 56. — No. 2. — P. 267–283.

OILAVIY ZO‘RAVONLIKKA DUCHOR BO‘LGAN BOLALAR HAMDA O‘SMIRLARGA PSIXOSATSIAL YORDAM KO‘RSATISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
“Psixologiya” kafedra dotsenti
Pedagogika fanlari doctori
(DSc)
Rashidova Gulnoza G‘ulomovna
O‘zMU Jizzax filiali, Psixologiya yo‘nalishi
2-bosqich talabasi ***Zokirova Sevinch Sherali qizi***
rashidovagulnoza1989@gmail.com
telefon raqam: 973258000

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar va o‘smirlarga nisbatan oilaviy zo‘ravonlikning mazmun-mohiyati, uning bola shaxsining psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ta’siri hamda zo‘ravonlikdan jabrlangan bolalarga psixosatsial yordam ko‘rsatishning asosiy yo‘nalishlari yoritilgan. Oilaviy zo‘ravonlikning jismoniy, psixologik, jinsiy va iqtisodiy shakllari hamda beparvolik ko‘rinishlari tahlil qilinib, bolalarning xavfsizligini ta’minlash emotsiaonal qo‘llab-quvvatlash, individual va guruhiy psixologik yordam, oila bilan ishlash, ta’lim muassasalari va ijtimoiy xizmatlar bilan hamkorlik qilish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Shuningdek, bolalar va o‘smirlarga psixosatsial yordam ko‘rsatishda yosh va individual xususiyatlarni hisobga olish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: oilaviy zo‘ravonlik, bola, o‘smir, psixosatsial yordam, emotsional holat, stress, travmatik tajriba, reabilitatsiya, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, oila.

Oila bola shaxsining shakllanishi,uning emotsional barqarorligi, ijtimoiy ko‘nikmalari va hayotga bo‘lgan munosabati rivojlanadigan asosiy ijtimoiy muhit hisoblanadi. Shu sababli oiladagi zo‘ravonlik bolaning nafaqat jismoniy xavfsizligiga, balki uning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham jiddiy ta’sir ko‘rsatadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, bolalarga nisbatan zo‘ravonlik jismoniy, jinsiy va emotsional zo‘ravonlik, shuningdek, e’tiborsizlik kabi shakllari aynan bola ota-ona yoki boshqa yaqin inson bo‘lsa bolada ishonch, xavfsizlik va mehrga bo‘lgan ehtiyoj bilan bog‘liq ziddiyatlar yuzaga keladi.

Oiladagi zo‘ravonlik o‘smirning ushbu rivojlanish jarayonlariga salbiy ta’sir ko‘rsatib, agressivlik, xavfli xatti-harakatlar, ijtimoiy moslashuvning qiyinlashuvi va o‘qishga qiziqishning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Bolalar va o‘smirlarga psixosotsial yordamning mohiyati

Psixosotsial yordam — bolaning psixologik holati bilan uning ijtimoiy muhiti o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni hisobga olgan holda amalga oshiriladigan yordam tizimidir.

Zo‘ravonlikka uchragan bola bilan ishlashda birinchi navbatda uning xavfsizligi ta’minlanishi kerak. Psixolog bolaning xavfsiz muhitda ekanligini baholashi, zo‘ravonlikning davom etish xavfi mavjud bo‘lsa, tegishli mutaxassislar va xizmatlarga murojaat qilinishini ta’minlashi lozim.

Psixosotsial yordamning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. bolaning xavfsizligini ta’minlash;
2. uning emotsional holatini barqarorlashtirish;
3. qo‘rquv va xavotirni kamaytirish;
4. bolaning o‘zini qadrlashini tiklash;
5. ijobiy ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish;
6. stressni boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish;
7. bolaning mavjud resurslari va qo‘llab-quvvatlash manbalarini aniqlash;
8. zarur hollarda ixtisoslashtirilgan xizmatlarga yo‘naltirish.

Psixosotsial yordamning asosiy yo‘nalishlari

1. Individual psixologik yordam

Individual suhbat zo‘ravonlikka duch kelgan bola bilan ishlashning muhim shakllaridan biridir. Bunda psixolog bolaning yoshiga mos tilda muloqot qilishi, uni majburlamasligi va zo‘ravonlik holatini qayta-qayta batafsil gapirib berishga undamasligi kerak.

Bolaning his-tuyg‘ularini tan olish va unga “sen aybdor emassan”, “sening hislaring muhim” kabi xavfsizlik va qo‘llab-quvvatlashni ifodalovchi munosabatni shakllantirish muhimdir.

2. Art-terapiya va ijodiy metodlar

Kichik yoshdagi bolalar o‘z kechinmalarini so‘z bilan to‘liq ifodalashda qiynalishi mumkin. Shu sababli rasm chizish, ranglar bilan ishlash, ertak tuzish,

qo‘g‘irchoq terapiyasi, musiqa va boshqa ijodiy faoliyatlar samarali vosita bo‘lishi mumkin.

Bunday metodlarning asosiy maqsadi bolaning travmatik tajribasini majburan ochib berish emas, balki uning his-tuyg‘ularini xavfsiz shaklda ifodalash va emotsional yengillikka erishishdir.

3. O‘smirlar bilan psixologik ishlash

O‘smirlar bilan ishlashda ularning mustaqillikka bo‘lgan ehtiyojini hurmat qilish muhim. Psixolog o‘smirni “muammoli bola” sifatida emas, balki murakkab vaziyatni boshdan kechirayotgan shaxs sifatida qabul qilishi kerak.

Stressni boshqarish, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish, o‘z his-tuyg‘ularini anglash, muloqot qilish va yordam so‘rash ko‘nikmalarini rivojlantirish psixosotsial yordamning muhim yo‘nalishlaridir.

4. Oila bilan ishlash

Bolaga ko‘rsatiladigan psixologik yordam oiladagi vaziyatni hisobga olmasdan samarali bo‘la olmaydi. Zo‘ravonlikni takrorlash xavfi mavjud bo‘lgan sharoitda faqat bolaning o‘zi bilan ishlash yetarli emas.

Ota-onalar yoki boshqa parvarish qiluvchilar bilan ishlashda ijobiy tarbiya, zo‘ravonliksiz intizom, bola bilan samarali muloqot va emotsional qo‘llab-quvvatlash ko‘nikmalarini shakllantirish muhimdir.

Biroq zo‘ravonlikni sodir etgan shaxs bilan ishlash bolaning xavfsizligini xavf ostiga qo‘ymasligi kerak.

Shu sababli mutaxassis vaziyatni individual baholashi va tegishli himoya mexanizmlarini hisobga olishi lozim.

5. Ta’lim muassasalari bilan hamkorlik

Maktab bolaning kundalik hayotidagi muhim ijtimoiy muhit bo‘lganligi sababli pedagog va psixologlar zo‘ravonlik oqibatlarini aniqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Bolaning xulq-atvoridagi keskin o‘zgarishlar, o‘qishdagi pasayish, tengdoshlaridan uzoqlashish, doimiy qo‘rquv yoki agressivlik kabi belgilar mutaxassisning e’tiborini talab qilishi mumkin.

Shu sababli maktab psixologi, sinf rahbari, ijtimoiy pedagog, tibbiyot xodimi va zarur hollarda boshqa mutaxassislarning hamkorligi kompleks yordamni tashkil etishda muhim ahamiyatga ega.

Psixosotsial yordamning kompleks modeli

Bolalar va o‘smirlarga oilaviy zo‘ravonlik holatlarida yordam ko‘rsatishda quyidagi ketma-ketlikni taklif etish mumkin:

Aniqlash bosqichi:

zo‘ravonlik belgilarini aniqlash va bolaning psixologik holatini dastlabki baholash.

Xavfsizlik bosqichi:

bola uchun xavfsiz muhitni ta’minlash va takroriy zo‘ravonlik xavfini baholash.

Psixologik qo‘llab-quvvatlash bosqichi:

ishonchli munosabat o‘rnatish, emotsiyalarni boshqarish va stressni kamaytirish.

Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bosqichi:

bola uchun mavjud ijtimoiy resurslar — oila, maktab, do‘stlar va mutaxassislarni aniqlash.

Reabilitatsiya bosqichi:

o‘ziga bo‘lgan ishonch, ijtimoiy ko‘nikmalar va ijobiy kelajak tasavvurini tiklash.

Monitoring bosqichi:

bolaning psixologik holatini muntazam kuzatish va zarurat bo‘lganda qo‘shimcha yordamga yo‘naltirish.

Xulosa

Bolalar va o‘smirlarga nisbatan oilaviy zo‘ravonlik nafaqat jismoniy xavfsizlik, balki bolaning psixologik, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ham uzoq muddatli ta’sir ko‘rsatadigan murakkab muammodir. Shu sababli zo‘ravonlik holatlariga javob berishda faqat jazolash yoki tibbiy yordam bilan cheklanib qolmasdan, bolaning psixosotsial ehtiyojlarini ham qamrab oluvchi kompleks yondashuv zarur.

Psixosotsial yordamning samaradorligi, avvalo, bolaning xavfsizligini ta’minlash, unga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, uning fikri va his-tuyg‘ularini tinglash, individual ehtiyojlarini hisobga olish hamda oila, ta’lim muassasasi, tibbiyot va ijtimoiy xizmatlar o‘rtasidagi hamkorlikka bog‘liq.

Zo‘ravonlikni boshdan kechirgan har bir bola bir xil reaksiya bildirmaydi. Shuning uchun psixologik yordam individual, yoshga mos va bolaning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. To‘g‘ri tashkil etilgan psixosotsial yordam bolaning xavfsizlik hissini tiklash, emotsional barqarorligini mustahkamlash, ijtimoiy munosabatlarini yaxshilash va kelajakdagi rivojlanishi uchun ijobiy sharoit yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Herman, J. L. (1992). Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence—from Domestic Abuse to Political Terror. New York: Basic Books.

2. Bowlby, J. (1982). Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment. 2nd ed. New York: Basic Books.

3. Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. (1978). Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

4. Perry, B. D., Szalavitz, M. (2017). The Boy Who Was Raised as a Dog: And Other Stories from a Child Psychiatrist’s Notebook. 3rd ed. New York: Basic Books.

5. van der Kolk, B. A. (2014). The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma. New York: Viking.

6. Cicchetti, D., Toth, S. L. (2005). Child maltreatment. Annual Review of Clinical Psychology, 1, 409–438.